

BATILILARIN YAZDIĞI SEYAHATNAMELERDEKİ GRAVÜRLERE YANSIYAN ŞEKLİYLE ANADOLU GELENEKSEL MİMARİSİ

İbrahim ÇOBAN, Nurcan SERT

Doç., Selçuk Üniversitesi, ibrahimcoban(at)selcuk.edu.tr
Öğr. Gör. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, fnurcansert(at)hotmail.com(at)gmail.com

ÖZ

Anahtar kelimeler:

Anadolu
Geleneksel
Mimarisi,
Gravür,
Seyahatname,
Resim

Bu araştırmada, 15. yüzyıldan 19. yüzyılın sonuna kadar geçen süreçte batılı elçi, tüccar ve seyyahların Doğuya ve Osmanlı topraklarına yaptıkları seyahatler neticesinde yazılan seyahatnamelerde yer alan, Corneille Bruyn, Guillaume Joseph Grelot, Cornelius Loos, Jean Baptiste Hilair gibi gezgin ve Charles Pertusier, Joseph Pitman De Tournafort, Antonie Ignace Melling, M. François Preault, Charles Texier, Thomas Allom, William Henry Bartlett gibi sanatçıların gravür tekniğinde yapılmış resimlerinde Anadolu Geleneksel Mimarisine ait öğeler incelenmiştir. Anadolu'nun çeşitli yörelerinin coğrafik koşullarını altında ortaya çıkan mimari yapılar, yapı malzemesi ve yapısal özellikleriyle resim sanatının plastik çerçevesi içinde kendisine özgü bir dil olarak araştırmanın ana konusu seçilmiştir. Literatür taraması ve nitel araştırma yöntemleri sonrası ortaya çıkan veriler dâhilinde Anadolu'nun geleneksel mimarisine ait en eski resimsel örnekler XV. – XIX. yüzyıl seyahatnamelerinde yer alan gravürlerde rastlanmaktadır. Çağdaş Türk resmi içinde orijinal bir dil yaratma çabası içindeki günümüz sanatçıların, Anadolu geleneksel mimarisi ve bu mimarinin sunduğu olanakların kullanımına yönelik bakış açılarını ortaya koyması bakımından bu araştırmanın önemli olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda sanatçıların Anadolu geleneksel Türk mimarisinden yararlanılırken kompozisyon ve kurguların işaret ettiği düşünme biçiminin ve oluşturulan plastik değerlerin sosyo-coğrafik etkilere değinilerek yorumlanması ve bir araya getirilmesinin, mimari geleneğin çağdaş sanat bağlamındaki konumunun belirlenmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

ANATOLIA TRADITIONAL ARCHITECTURE IN REFLECTING VIEW TO ENGRAVINGS AT TRAVEL BOOKS WRITTEN BY WESTERN PEOPLE

ABSTRACT

Keywords:
Anatolian
Traditional
Architecture,
Engravings,
Travel
Books,
Picture

In the period beginning from century 15 to century 19, Anatolia Traditional Architectural examples as images included in travel books occurred as a result of travels to Eastern and Ottoman lands, written by tradesmen, ambassadors, artists like Charles Pertusier, Joseph Pitman De Tournafort, Antonie Ignace Melling, M. François Preault, Charles Texier, Thomas Allom, William Henry Bartlett and travelers like Corneille Bruyn, Guillaume Joseph Grelot, Cornelius Loos, Jean Baptiste Hilair in engraving method in this study had been examined. Building materials, Architectural works and building features occurred under various geographic conditions of various regions of Anatolia have been selected as subject of the research as an original language in the plastic frame of painting art. The oldest image samples of Anatolian Traditional Architecture are seen at engraving of travel books belong to centuries XV – XIX according to data occurred as result of literature scanning and qualitative research method. It is thought that this study is important regarding to setting forth the aspects of today artists who are trying to create an original language in Modern Turkish Painting about Anatolian Traditional Architecture and using of possibilities presented by this architecture. At the same time, it is thought that commenting of the artists referring to their composition and fiction while getting benefit from Anatolian Traditional Architecture and getting together such date will provide contribution to determine position of architectural tradition in modern art.

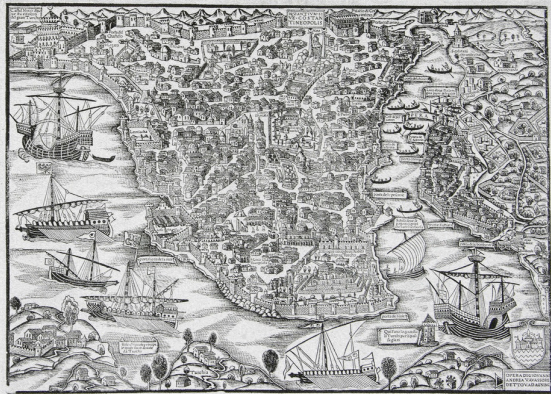
Giriş

XV. yüzyılda matbaanın icadıyla birlikte yazılan ve basılar kitap sayısındaki artış, kitap resimleme yöntemlerine yeni bir boyut kazandırmış buna bağlı olarak da, baskı tekniklerindeki farklı resimleme açılımlarını da beraberinde getirmiştir (Sevin, 2006: 13).

Kitapların ve içlerine yapılan resimlerin baskı tekniğiyle çoğaltılması aşamasındaki gelişmeler özellikle ressamların ve gravür baskı ustalarının önemini artırmış, kitap resimleyen sanatçıların sayısında önemli bir artışa neden olmuştur. Kitap resimlerinde, baskı kalitesi ve çoğaltıma en uygun yöntem ve teknik olan, TDK Büyük Sözlükte bir betimlemenin ağaç, taş veya metal bir levha üzerine oyularak işlenmesi ve bunun bir yüzeye basılması tekniğiyle yapılan resim olarak tanımlanan gravür (T. D. K. Büyük Sözlük, 2005:798) ilerleyen yıllarda bir uğraş ve sektör alanı da ortaya çıkarmıştır. Yapıldığı yıllardan itibaren birer sanat eseri olarak kabul edilen, Doğu'ya seyahat eden gezginlerin, gezip gördükleri yerleri daha iyi betimleyebilmek ve yazılı anlatımı, görsel malzemeye desteklemek amacıyla gravür tekniğiyle yapılmış ve basılmış bu resimler Avrupa'da bir gravür resim piyasası da yaratmıştır (Sevin, 2006: 20).

Çeşitli nedenlerle seyahat eden Batılı seyyahların gittikleri yerlere ait anılarını, mektup, yorum ve değerlendirmelerini içeren on beşinci yüzyıla birlikte basılmaya başlayan kitaplar içinde yer alan gravür tekniğinde basılmış resimlerle desteklenen seyahatnameler en çok okunan kitaplar arasında yer almıştır. On yedinci yüzyıldan sonra seyahatnamelerin ayrılmaz parçası haline gelen gravürlerin büyük çoğunluğu, ilk başlarda seyyahların kendi yaptığı desenlerden hazırlatılırken daha sonraki yıllarda seyyahların beraberlerinde götürdükleri ya da görevlendirdikleri profesyonel sanatçılar tarafından yapılmıştır. Kitabın anlatılarından çok gravür tekniğinde basılmış resimlerin ön plana çıktığı 18. ve 19. yüzyıllarda basılmış seyahatnamelerin bir bölümünde, eserler metin yazarlarıyla değil resimleri yapan sanatçılarıyla tanındığı görülür (Yılmaz, 2012: 30).

Fotoğraf makinesinin icadına kadar bir belgeleme aracı niteliği de taşıyan gravür tekniğinde basılmış resimler, yazılı anlatımı görsel olarak destekleyerek, metnin yarattığı etkiyi çok daha güçlendirmeye devam etmiştir (Sevin, 2006: 20).

Resim 1. Giovanni Andrea Vavassore, "16. yüzyıl İstanbul Görünümü", Gravür, 47.5 cm x 32.3 cm., 1520 – 1530,

(Necipoğlu, 2005: 263, Necipoğlu, 2005: 83).

Seyahatname Gravürlerinde Anadolu Geleneksel Mimarisi

Osmanlı imparatorluğu topraklarına batıdan seyahat edebilmenin zor olduğu On altıncı yüzyıldan başlayarak 19. yüzyılın sonuna kadar devam eden ve çeşitli görevlerle Osmanlı topraklarına gelen elçi ve tüccarlar, beraberlerinde getirdikleri sanatçılara çoğunluğu tören, şehir görünümü ve giysileri konu alan gravürler yaptırtmışlardır (Yılmaz, 2012: 31-32). Ancak, yapılan baskı resimlerde geleneksel mimari eserlerin resimlere yansımalarının İstanbul'la sınırlı kaldığı görülür (Sevin, 2006: 16). Batılı sanatçılar tarafından yapılan İstanbul görünümünün öncülüğünü Andrea Vavassore üstlenmiştir. On altıncı yüzyıl İstanbul'unu (Resim 1) merkez ve çevresiyle birlikte Yedikule zindanlarından Tarihî yarımada, Galata, Haliç ve Boğaziçi'ni gören bir açıyla Üsküdar tarafından kuşbakışı perspektifle betimlemiştir (Ebel, 2005: 501-502). Sivil mimari yapılar tasarımın genel yapısı içinde kuşbakışı bir yaklaşımla ele alınmış, yöresel özelliklere inilmeden İstanbul'un topoğrafik yapısıyla betimlenerek yapısal perspektife uygun bir bakış açısıyla istifleme yapısı içinde kompozisyona yerleştirilmiştir.

Baskı kitapların içine katlanmak suretiyle yerleştirilen panorama resimlerinin İstanbul tasvirlerindeki en önemli isimlerinden birisi olan Danimarkalı sanatçı Melchior Lorchs, 16. yüzyıl İstanbul'da kaldığı süre içinde kentin sayısız deseni çizmiştir, Bizans ve Osmanlı anıtlarını, evleri ve şehrin topografyası ait pek çok ayrıntıyı belgelemiştir (Renda, 1995: 40). Gerçekçi ve gözleme dayalı bir anlayışla betimlediği 45 x 11.275 santimetre uzunluğunda ve 21 parçadan oluşan "İstanbul Panoraması" (Resim 2), 16. yy İstanbul'unu tasvir eden en önemli belgeler arasında yer almıştır (Çöteliolu, 2009: 22).

Resim 2. Melchior Lorchs, "İstanbul Panoraması", Gravür, 45x1127.5 cm., 1559 (İstanbul Panoraması, 2012).

Lorchs, Üsküdar'dan bakarak çizdiği panorama da Sarayburnu'ndan, Haliç'e, Galata ve Eyüp'e kadar uzanan bir alanı betimlenmiştir. Başta Ayasofya Camii olmak üzere önemli yapılar, Topkapı Sarayı, Süleymaniye Camii, Bozdoğan Kemer, Tekfur Sarayı, büyük bir bölümü yok olan Haliç Surları, Roma döneminden kalan dikilitaşlar ve günümüze kadar ulaşamayan birçok yapıda resimlenmiştir. Yerleşim alanları incelendiğinde ya-

pılaşmanın sahil kesimlerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Genim, 2013:458–459). Sanatçının betimlemelerinde kente ait geleneksel mimari örneklerinin geometrik yapı içinde çizildiği ve yöreye özgü kimliğin detaylıca vurgulanmadığı gözlenmektedir.

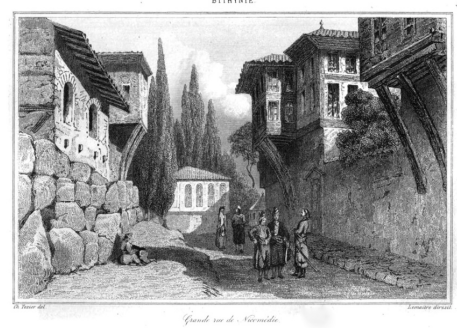
Resim 3. Henry Aston Barker, “Panorama of Constantinople and environs”, Gravür, 65x450 cm., 1813 (Barker, 1813).

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru, 1797 yılında İngiliz Robert Baker 360 derecelik panoramik resim tekniğinin patentini alır. Bu teknikle yaptığı ilk çalışmalar, Londra panoramalarıdır. Büyük yankı uyandıran bu çalışmaların hemen sonrasında 1801 yılında bu kez bir İstanbul panoraması sergilenir. Robert Baker’ın oğlu Henry Aston Baker tarafından hazırlanan bu panorama (Resim 3), 1813 yılında 65x450 santimetre ebadında, toplam sekiz parçadan oluşan elle renklendirilmiş “aquatinta” tekniğinde sınırlı sayıda çoğaltılmıştır. (Genim, 2013: 460) İstanbul’un sivil mimarisi hakkında en detaylı görselleri barındıran panoramalarının başında gelen bu gravür baskı, yöresel mimarisiyle 19. yüz başlarının İstanbul’u hakkında bizlere bilgi sunmakta ve yerel yapıları yapılaşma teknikleri hakkında da genel görüntüleriyle fikir edinmemizi sağlamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nda görev yapan sefir ve diplomatların, elçiliklerin kapılarını XVIII. yüzyıla birlikte sanatçılara açması, Avrupa’da yaşanan ekonomik gelişmeler, deniz yollarında korsan tehlikesinin azalması ve seyahat olanaklarındaki kolaylıklar doğu gizemini keşfetme arzusuyla birleşerek çok sayıda ressam ve seyyahı Osmanlı topraklarına çekmiştir (Sevin, 2006: 16). Başta İstanbul olmak üzere, Anadolu’nun çeşitli kentlerine seyahatler katlanarak artmıştır. Özellikle de XVIII. yüzyılın sonlarıyla birlikte başlayan XIX. yüzyılda da devam eden geziler, Anadolu kentlerine ilişkin yüzlerce gravür tekniğinde resmin yapılmaya başladığı bir dönemin başlangıcı olmuştur

Seyyahlarla beraber İstanbul ve Anadolu’ya gelen sanatçılar, genel kent görünüşleri içinde ve dışında geleneksel mimariye ilişkin yapı ve yapı gruplarını gravürlerine aktarmışlardır. Bu sanatçılar arasında Willia Henry Bartlett, Antoine Ignace Melling, Thomas Allom, Eugene Flandin, Charles Texier ve Jean Brindesi gibi isimler sayılabilir. İstanbul’a ait baskı resimleri yapan sanatçılar, kentin büyük çoğunluğu, Boğaziçi’nden seçilmiş ayrıntılı genel kent görünüşlerini ve yöresel sivil mimariyi betimlemiş, gravür ve litografilere aktarmışlardır. Bu eserler zamanımıza ulaşmadan yok olan kentte ait yöresel mimarinin son belgeleri gibidir (Sevin, 2006: 275–276).

İstanbul dışındaki Osmanlı topraklarına Batılı seyyah, sanatçı ve araştırmacılarının gezileri, on sekizinci yüzyıl

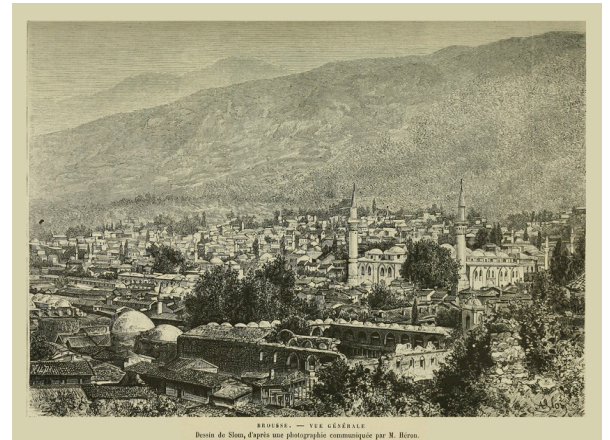
sonlarıyla birlikte yoğunlaşmıştır. Anadolu’ya başlayan geziler İstanbul, İzmir ve Trabzon’dan olmak üzere üç ana merkezden başlamıştır (Yılmaz, 2012: 2).

Resim 4. Charles Texier, “İzmit Ana Yolu”, Gravür, Ölçüleri Bilinmiyor, 1862 (Texier, 1862: PL. 42).

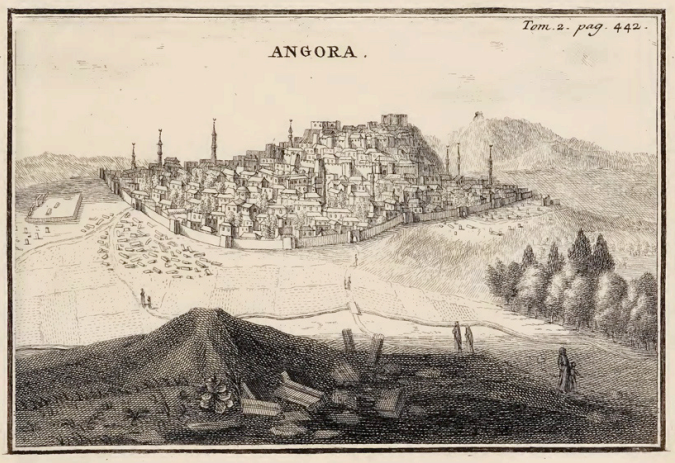
Seyahatlerin ilk uğrak noktalarından olan İzmit’in XIX. yüzyıl ortalarındaki durumunu belgeleyen (Resim 4) Fransız seyyah ve araştırmacı Charles Texier’nin 1839 yılında basılan “Küçük Asya” adlı yapıtında yer alan “İzmit Ana-yolu” (Resim 4) adlı gravürü, kentin kültürel yapısı içinde geleneksel mimarisi ile birlikte bir sokak dokusunu göstermektedir. Sokağın iki yanında Marmara Bölgesi’nin coğrafik yapısına uyarlanmış geleneksel Türk evlerinin karşılıklı sıralandığı gravürde geleneksel mimarinin en ince detayına kadar verildiği gözlemlenir. Yerel mimarisiyle sokağın sonundaki yer alan tek katlı yapının, bir cami olma olasılığının yüksek olduğu düşünülmektedir (Kaya, 2017: 1614).

Seyahatlerin bir başka durak noktası Bursa, günümüzde olduğu gibi geçmişte de gelişmiş kentler arasında yer almıştır (Sevin, 2006: 92). Geleneksel yapıları ve en aktif ticaret merkezlerinden birisi olması nedeniyle gezginler kadar sanatçılar için de resimlenmeye değer bulunan kent, gravürlerde arkada Uludağ önde ise şehir yerleşimiyle (Resim 5) betimlenmiştir. Geleneksel mimarinin hımsı tekniğindeki yapılan en güzel örnekleri, ağaçlarla çevrili bir doğa içerisinde iki ya da üç katlı, cumbalı, görüntüleriyle gravürlere aktarılmıştır (Çalışkan, 2010: 46–47). Alt katları yığma taş, üst katların kerpiç ya da ahşap konstrüksiyonun kerpiçle doldurulması ile inşa edilmiş bulunan bu yapılar geleneksel mimarinin ne güzel örnekleridir (Yıldırım, 2013:621).

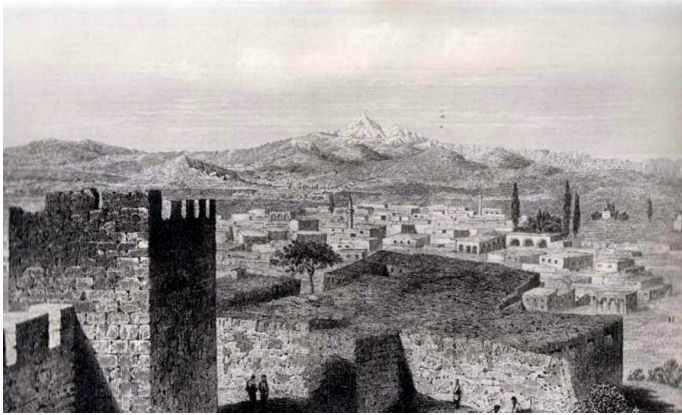

Resim 5. A. Slom, “Bursa’dan Genel Görünüm”, Gravür, Ölçüleri Bilinmiyor, 1884 (Reclus, 1884: 587).

İzmir ve İstanbul'dan yola çıkarak Anadolu'ya seyahat eden gezginlerin durak noktasında bulunan Ankara, Anadolu'nun en büyük tiftik üreticisi konumunda bulunduğundan tüccarların uğrak yeri haline gelmiştir. Ankara'ya gelen seyyah, tüccar ve sanatçılar; seyahatnamelerindeki anlatım ve bu seyahatnameler içerisinde yer alan gravürleriyle (Resim 6), kale içerisindeki birkaç mahalle dışında tamamına yakını bir değişme uğrayan kent için son derece önemli bilgi ve belgeler sunmuşlardır.

Resim 6. Pitton de Tournefort, "Ankara", Gravür, Ölçüleri Bilinmiyor, 1717 (Tournefort, 1717: PG. 442).

Resim 7. Charle Texier, "Kayseri", Gravür, Ölçüleri Bilinmiyor, 1862 (Texier, 1862: PL. 54.)

Orta Anadolu'nun diğer bir şehri olan Kayseri (Resim 7), Selçuklu mirası han, kervansaray, damlı evleri kerpiçten toprak ve çarşılarıyla (Sevin, 2006: 132) resimlenmiştir.

Ana yapı malzemesi kerpiç olan, çoğunluğu düz damlı tek ya da iki katlı geleneksel mimarinin, kat ayırımlarına göre üç, dört, kimi yapılarda da beş pencere açıklığına sahip oldukları tespit edilebilmektedir. Zemin katlarını doğrudan sokağa açılmasını sağlayan yuvarlak kemerli kapıları, çıkma oluşturan üst katların desteğini oluşturan taş konsollarıyla betimlendiği görülebilir (Yılmaz, 2012: 76-80). Hristiyanlığın ilk yıllarında üstlendiği rol nedeniyle, önemli bir yere sahip olan Kapadokya bölgesi ise Nevşehir (Resim 8), Göreme, Ürgüp ve Hacıbektaş yerel mimarisıyla gravürlere aktarılan merkezler arasında yerini almıştır (Sevim, 1997: 172-178).

Resim 8. Charle Texier, "Ürgüp", Gravür, Ölçüleri Bilinmiyor, 1849. (Texier, 1849: PL. 89).

İkinci merkez olan İzmir'den yola çıkanlar, Batı Anadolu ve Akdeniz çevresini gezip dolaşmışlardır. Gezilen yerler arasında bulunan Adana, genel görüntüler içerisinde peyzajlarıyla ve detaylarda yerel mimarisıyla gravürlere aktarılmıştır.

Üçüncü merkez ise Trabzon'dur. Bu kentten yola çıkanlar Doğu Anadolu'nun belli başlı merkezleri olan Kars, Ağrı, Erzurum ve Van gibi kentler üzerinden, Güneydoğu Anadolu kentleri Diyarbakır, Mardin, Urfa ve Antep'e gitmişlerdir. Buralardaki araştırmalarından sonra Adana, Tarsus ve Antalya'ya doğru yollarına devam etmişler ve incelemelerde bulunmuşlardır.

Bu güzergâh üzerinde, Ortadoğu ve Uzakdoğu ile yapılan ticaretin merkezi konumunda bulunan ve Deniz yoluyla gelip, Doğu Anadolu ve Güneydoğu inmek isteyenlerin ilk noktası Trabzon'dur (Sevin, 2006: 128-133). Anadolu'nun Karadeniz'e özgü geleneksel mimarisi ve kente ait bilgileri sağlayabileceği bir kaç gravür haricinde, detaylı kent gravürlerine rastlanılamamıştır (Sevim, 1997: 207-219).

Resim 9. Pitton de Tournefort, "Kar's", Gravür, Ölçüleri Bilinmiyor, 1717 (Tournefort, 1717: PG. 290).

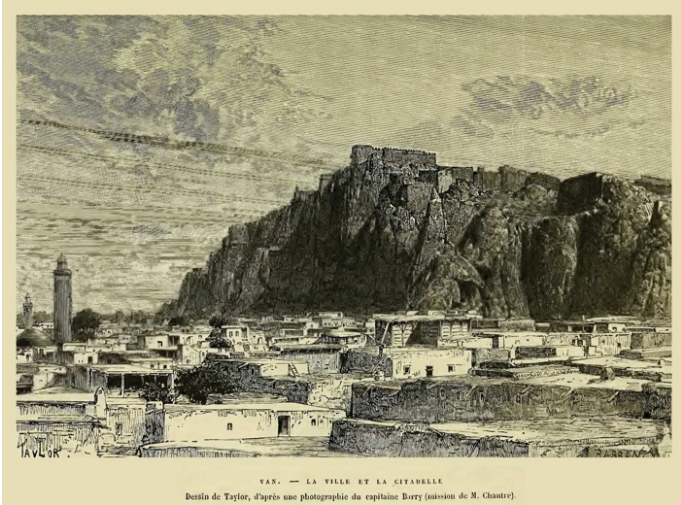
Deniz yoluyla Trabzon'a ya da Rusya'dan Trabzon'a gelen gezginlerin ilk keşfettikleri kentlerden birisi olan Kars, Hristiyan geçmişi, tarihi eserleriyle ilgi çekmiştir. Kars'ın gravür resimleri (Resim 9) incelendiğinde, geleneksel mimari

öğelerin, kentin genel görünümü içerisinde verildiği görülmektedir (Sevin, 2006: 142).

Resim 10. Charle Texier, "Doğubeyazıt Kalesi", Gravür, Ölçüleri Bilinmiyor, 1842, (Sevin, 1996: 44).

İshak Paşa Sarayı'nın geleneksel mimari tarzı ve Ağrı dağı olgusuyla, batılı gezgin ve sanatçıları kendisine çeken Ağrı ise, gravürlere kendine özgü yönüyle aktarılmıştır. Charles Texier 1839 yılında yaptığı "Doğubeyazıt Kalesi" isimli (Resim 10), gravüründe, surları, camii, evleri ve tepenin üzerindeki kalesi ve yerleşim yerleri genel görünümüyle birlikte resmetmiştir. İshak Paşa Sarayı'nı konu alan resimlerin dışında ki gravürlerde de geleneksel mimariyi tespit etmek mümkün olabilmekte, bugün harabe halinde bulunan kerpiçten yapılmış eski evler, şehri dünden bugünlere taşıyabilmektedir (Çetin, 2012: 180).

Resim 11. Taylor, "Van", Gravür, Ölçüleri Bilinmiyor, 1884 (Reclus, 1884: 373).

Yaklaşık 200 yıl Urartu Devletine başkentlik yapmış, İran'a açılan yollar üzerinde bulunan Van, zorlu coğrafik koşulları ve sert kış iklimiyle uzun bir dönem yabancı ziyaretçilerine kapılarını kapatmıştır. 19. yüzyılın ortalarıyla birlikte şehri ziyaret etmeye başlayan Texier ve diğer gezginlerin gravürlerine aktarılan bu kent, Van kalesini de içine alacak bir noktadan (Resim 11) çizilmiştir. Gravürlerden bu kentin geleneksel mimari ile bir fikir elde edinmek mümkündür

(Sevin, 2006: 142).

Urfa gravürlerinde (Resim 12), Urfa taşı olarak da adlandırılan bir malzemeye inşa edilmiş pencere kepenkleri ve kapı kanatlarında ahşabın kullanıldığı, dar sokaklı, avlulu, evleri, iki katlı, cumbalı düz damlı veya soğanvari kubbelerle örtülü görünümleriyle kentin geleneksel mimarisi, betimlenmiştir (Yılmaz, 2012: 94-98). Anadolu'nun güneydoğusunda bulunan farklı din ve mezhepleri bünyesinde barındıran pek çok kent gibi Mardin'de, genel görüntüsü içerisinde, geleneksel mimarisiyle gravürlerde betimlenmiştir.

Resim 12. James Silk Buckingham, "Urfa", Gravür, Ölçüleri Bilinmiyor, 1827 (Buckingham, 1827: PG. 88).

Gezilen diğer kentler arasında Konya, Kayseri, Çorum ve Yozgat yer almaktadır (Sevin, 2006: 88-142). Anadolu kentlerini konu alan gravürler incelendiğinde bazı kentler üzerinde daha fazla durulduğu gözlemlenmiştir. Bu kentler arasında Antakya, Çanakkale, Bursa, İzmir, Manisa, Tarsus, Şanlı Urfa, Mardin (Resim 13), Adana Seyhan ve Ceyhan nehri kıyıları, Antalya, Ankara, Kayseri, Nevşehir. Trabzon, Ağrı - Doğubeyazıt ve Van bulunmaktadır.

Resim 13. James Silk Buckingham, "Mardin", Gravür, Ölçüleri Bilinmiyor, 1827 (Buckingham, 1827: PG. 44).

Kentler üzerinde ağırlıklı durulmasının üç nedenin; birincisi din, Hristiyanlık için kutsal olan veya kutsallık değeri taşıyan merkezlerin ilgi çekmesi, ikincisi ticaret merkezleri olmaları, üçüncüsü ise kültürel ve arkeolojik bir geçmişe sahip olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Anadolu'nun Edirne, Kırklareli, Aydın, Kütahya, Afyon, Sinop, Diyarbakır, Gaziantep, Bitlis gibi diğer kentleri de on dokuzuncu yüzyıl boyunca gravürlere konu alanı teşkil etmiştir.

Gravürlere konu edilen yerleşim birimleri deniz, göl ya da ırmak kıyısında olduğunda, suyun bulunduğu taraftan, panoramik kent görünümüleri ise kaleyi de içine alacak bir noktadan bakılarak resmedilmiştir. Kimi zaman da kaleler kendi başlarına gravürlerde yer almıştır. Ayrıca konu edilen kentlerdeki geleneksel yapı formlarının gravür sanatçıların özellikle ilgisini çektiği görülmektedir.

Resim 14. Thomas Allom, "İzmir'de Bir Sokak", Gravür, Ölçüleri Bilinmiyor, 1839 (Allom, 1839: PG. 4).

Resim 15. Willia Henry Bartlett, "Antakya'da Bir Ev", Gravür, Ölçüleri Bilinmiyor, 1838 (Sevin, 2006: 281).

Kent genel görünümüleri dışında, Batılı sanatçıların gravür baskı resim kompozisyonlarına halkın konutları ola-

rak kullandığı yapılarda konu edilmiştir (Sevin, 2006: 274). Thomas Allom "İzmir'de Bir Sokak" (Resim 14), adlı gravüründe Arnavut kaldırımli bir yolun iki yanına sıralanmış günümüzde yok olmuş geleneksel konut mimarisi ürünü İzmir evlerini, cumba ve çıkmalarıyla gravürler tekniğinde kompoze etmiştir. Willia Henry Bartlett "Antakya'da Bir Ev" (Resim 15), adlı gravüründe, Anadolu geleneksel mimarisinin o bölgeye ait karakteristik taş mimarisini ayrıntılarıyla birlikte gravür tekniğinde resme aktarmıştır. Jean Baptiste Hilair ise batı Anadolu evlerini (Sevin, 2006: 276) resimlemiştir.

Sonuç

XV-XIX. yüzyılda Osmanlı topraklarına seyahat eden Batılı seyyahların gezip gördükleri yerlerle ilgili yazmış oldukları kitapların görsel anlatım gücünü artırmak amacıyla kullandıkları ve seyahatnamelerin ayrılmaz parçası haline gelen gravür tekniğiyle yapılan resimler, zamanla kitabın anlatılarından daha ileri giderek resimleri yapan sanatçıların isimleriyle tanınır hale gelmiştir. Seyahat kitapları içinde gravürleriyle yer alan sanatçılar, Osmanlı topraklarında yaptıkları seyahatler sırasında gezip gördükleri yerlere ait yaptıkları resimlerde, bugün için tarihsel kimliğini büyük ölçüde yitirmiş birçok yerleşim bölgesinin o döneme ait geleneksel mimarisini çözümleyeceğimiz görsel veriler ortaya koymuşlardır.

Seyahat kitapları içinde gravürleriyle yer alan sanatçılar, Osmanlı topraklarında yaptıkları seyahatler sırasında gezip gördükleri yerlere ait yaptıkları resimlerde, bugün için tarihsel kimliğini büyük ölçüde yitirmiş birçok yerleşim bölgesinin o döneme ait geleneksel mimarisini çözümleyeceğimiz görsel veriler ortaya koymuşlardır.

XV-XIX. yüzyıllar arasında başta İstanbul olmak üzere Osmanlı topraklarını ziyaret eden Corneille Bruyn, Guillaume Joseph Grelot, Cornelius Loos, Jean Baptiste Hilair gibi gezgin ve Giovanni Andrea Vavassore, Melchior Lorichs, Henry Aston Barker, Charles Texier, A. Slom, Taylor, James Silk Buckingham, Thomas Allom, Willia Henry Bartlett, Charles Pertusier, Joseph Pitman De Tournefort, Antonie Ignace Melling, M. François Preault, gibi sanatçıların gravür baskı resim tekniğinde yapmışlardır. Anadolu'nun çeşitli yörelerinin, coğrafik koşullar altında be-timlendiği görüntülerde mimari yapılar, yapı malzemesi ve yapısal özellikler, genellikle kent görüntüleri içinde genel hatlarıyla yansıtılırken kimi zamanda yakın plan çizimleriyle verildiği görülmüştür. Anadolu kentlerinin geleneksel mimarisinin resim sanatına yansıyan ilk örnekleri olmasının büyük önem arz ettiği düşünülen bu eserler aynı zamanda, fotoğraf makinesinin icadına kadar bir belgeleme aracı niteliği de taşımıştır.

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında fotoğraf makinesinin, sanatın ve seyyahların ayrılmaz bir parçası haline gelmesiyle birlikte, seyahatnameler içinde yer alan gravür yerini fotoğrafa bırakmaya başlamış ve belgesel nitelikteki gravürlere olan ilgi azalmıştır. Ancak Sanatın ayrılmaz bir parçası olan baskı resim içerisinde sanatsal ağırlığıyla, yerini korumaya devam etmektedir.

KAYNAKLAR

Çalışkan, N. (2010). Bursa ile İlgili Osmanlı Devri Görsel Belgelerinin Sanat Tarihi Açısından Değerlendirilmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Çetin, Y. (2012). Eski Gravür ve Çizimlere Göre Doğubayazıt İshak Paşa Sarayı'nın Mimari Yapısı Hakkında Bir Değerlendirme. Sanat, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, 22, s.177-196. (Erişim tarihi 06 Kasım 2017): web: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/29065>

Çötelioglu, A. (2009). İstanbul'un Yüzleri 1, İstanbul'un Yüz Ressamı. İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları.

Ebel, K. A. (2005). Osmanlı Şehir Tarihinin Görsel Kaynakları. (Çev. D. ÖZEL ve N. Bilge). Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 3(6), s. 487-515. (Erişim tarihi 12 Aralık 2017): web: <http://www.talid.org/downloadPDF.aspx?filename=157.pdf>

Genim, S. (2013). Yüzyıllar boyu İstanbul panaromaları. Osmanlı İstanbul I: I. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu bildirileri kitabı, 29 Mayıs-1 Haziran 2013. İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi yayınları. (Erişim tarihi 10 Eylül 2017)

http://osmanliistanbulu.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=89:joomla&catid=19&Itemid=290

Kaya, Ş. (2017). Görsel Belgelerde İzmit'in Kentsel Sunumu, Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi- Kültürü Sempozyumu-III. 25-27 Mart 2016. Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları.

Renda, G. (1995). Resimlerde İstanbul, Yüzyıllar Boyunca Venedik ve İstanbul Görünümler. İstanbul: İtalyan Kültür Merkezi Yayınları.

Sevim, M. (1997). Gravürlerle Türkiye In Gravures V Anadolu 2 - Anatolia 2 (Cilt:2), Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sevin, N. A. (2006). Gravürlerde Yaşayan Osmanlı. (1. Baskı). Ankara: Kültür ve Bakanlığı Yayınları.

T.D.K. (2005). Gravür. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük (4. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tuztaş, U. (2011). İdealleştirilmiş Türk Evi Fikrinin Tarihsel Bir Analizi. 1(1), s.66-91. (Erişim tarihi 03 Haziran 2017): <http://iconarp.selcuk.edu.tr/iconarp/article/view/18>

Yıldırım, F. (2013). 14. Yüzyıldan Cumhuriyet Dönemi'ne Kadar Yabancı Seyyahların Gözünden Bursa İlindeki Mimari Eserler (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yılmaz, E. (2012). 19. yüzyılın Seyahatnâme ve Gra-

vürlerinde Osmanlı Çağı Anadolu Konutu Üzerine Bazı Tespitler (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

RESİM KAYNAKLARI

Resim 1. Necipoğlu, G.(2005). The Age of Sinan / Architectural Culture in the Ottoman Empire, London: Reaktion Books. (Erişim tarihi 17 Ocak 2018) : https://projects.iq.harvard.edu/files/riverbed_seashore/files/necipoglu.pdf

Necipoğlu, G.(2010). From Byzantine Constantinople to Otoman Kostantiniyye: Creation of a Cosmopolitan Capital and Visual Culture under Sultan Mehmed II. In From Byzantium to İstanbul: 8000 Years of a Capital. İstanbul: Sakıp Sabancı Müzesi Yayınları.(Erişim tarihi 23 Ocak 2018) : https://scholar.harvard.edu/files/gnecipoglu/files/from_byzantium_to_istanbul.pdf

Resim 2. The panorama of İstanbul.(2012). (Erişim tarihi 24 Eylül 2017) : <https://plus.google.com/+%C4%B0stanbulConstantinople/posts/ejHGRSFAJkx>

Resim 3. BARKER, H. A. (1813). A series of Eight Views, Forming a Panorama of the Celebrated City of Constantinople and its Environs, taken from the Town of Galata . London: 1813. (Erişim tarihi 21 Eylül 2017) : <http://www.bobins.splrarebooks.com/collection/view/a-series-of-eight-views-forming-a-panorama-of-the-celebrated-city-of-consta>

Resim 4. Texier, C. (1862) Asie mineure description géographique, historique et archeologique des provinces et des villes de la Chersonnèse d'Asie. Paris: Firmin-Didot frères. (Erişim tarihi 07 Ocak 2018) : https://archive.org/details/bub_gb_RITYZGVv7FoC/page/n841

Resim 5. Reclus, E. (1884). Nouvelle géographie universelle : la terre et les hommes (C.9). Paris : Edité par Librairie Hachette et Cie. (Erişim tarihi 11 Ağustos 2017) : <https://archive.org/details/nouvellegographi09recl/page/586>

Resim 6. Tournefort D.P. (1717). Relation d'un voyage du Levant, fait par ordre du roy ... Enrichie de descriptions & de figures d'un grand nombre de plantes rares, de divers animaux; et de plusieurs observations touchant l'histoire naturelle (cilt 2). Paris : Imprimerie royale. (Erişim tarihi 04 Haziran 2017) : https://archive.org/details/b30413060_0002/page/506

Resim 7. Texier, C. (1862) Asie mineure description géographique, historique et archeologique des provinces et des villes de la Chersonnèse d'Asie. Paris: Firmin-Didot frères. (Erişim tarihi 07 Ocak 2018) : https://archive.org/details/bub_gb_RITYZGVv7FoC/page/n865

Resim 8. Texier, C. (1849) Marie Texier, Description de L'Asie Mineure, Paris. (Erişim tarihi 25 Ekim 2018) : <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/texier1849bd2>

Resim 9. Tournefort, D. P. (1717). Relation d'un Voyage du Levant, fait par ordre du Roy (cilt 2). Paris: D e L ' i m - p r i m e r i e R o y a l e . (Erişim tarihi 04 Haziran 2017): https://archive.org/details/b30413060_0002/page/304

Resim 10. Sevim, M. (1996). Gravürlerle Türkiye in Gravures IV Anadolu I - Anatolia I. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Resim 11. Reclus, E. (1884). Nouvelle géographie universelle : la terre et les hommes (C.9). Paris : Edité par Librairie Hachette et Cie. (Erişim tarihi 11 Ağustos 2017): <https://archive.org/details/nouvellegographie09recl/page/372>

Resim 12. Buckingham, J.,S. (1827). Travels in Mesopotamia (cilt 1), London: H. Colburn. (Erişim tarihi 18 Ekim 2018) : <https://archive.org/details/travelsinmesopo02buckgoog/page/n118>

Resim 13. Buckingham, J.,S. (1827). Travels in Mesopotamia (cilt 1), London: H. Colburn. (Erişim tarihi 18 Ekim 2018) : <https://archive.org/details/travelsinmesopo02buckgoog/page/n72>

Resim 14. Allom, T.(1839). Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor (Cilt 2). Londra/ Paris: Fisher, Son & Co. (Erişim tarihi 27 Ağustos 2017): <https://archive.org/details/constantinoplesc02allo/page/4>

Resim 15. Sevin, N. A. (2006). Gravürlerde Yaşayan Osmanlı. (1. Baskı). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.